

ДЪЛГ И СЪВЕСТ

н.с. Даниела Атанасова, E-mail: refer3@cl.bas.bg

ст.н.с. Никола Казански, E-mail: refer2@cl.bas.bg

„Мы не в изгнании, мы в послании”

КЁСЕВА, Цветана. Болгария и русская эмиграция 1920 - 1950-е годы. / Пер. болг., науч. ред. Е. В. Михайлова. — Москва, Библиотека-фонд „Русское Зарубежье”, 2008. — 312 с. (Русский путь)

“*Vae victis!*” („Горко на победените!”) е римският девиз, който си спомняме винаги, когато разглеждаме съдбата на хората, принудени да напуснат своята родина по силата на трагични исторически обстоятелства като революции и войни. Съдбата на руската емиграция заема особено място в историята на България по много и различни причини. Повод да пишем за нея е руският превод на изследването на Цветана Кьосева, което излезе през 2008 г. Самата тема беше табу до 1990 г., а след това се оказа донякъде преекспонирана и въпреки това в нея има още много недостатъчно проучени и анализирани факти и документи. Трудът на българската историчка запълва в голяма степен тази празнота и може да се счита за основополагащ на всички последващи разработки по темата. Авторката е имала възможност вероятно първа да работи в затворените доскоро архиви на различни български ведомства.

Но преди да разгледаме съдържанието на книгата, ни се иска да се спрем накратко на особеностите на руската емиграция в България от първата половина на миналия век. Защо сред повечето хора тя е известна преди всичко като „бялата” емиграция?

„К туркам в дыру, В Дарданеллы узкие, Плыли завтрашние галлиполийцы, Плыли вчерашние русские” — така злорадо-поетично Маяковски описва съдбата на руската армия известна като „бяла” заради цвета на императорските военни униформи. Когато в края на 1920 г. разбитата армия на барон Врангел отстъпва от полуостров Крим на полуостров Галиполи в Турция, то нейната съдба е повече от безизходна. Все пак под девиза **«Только смерть может избавить тебя от исполнения Долга!»**, благодарение на волята и мъжеството на офицерите и войниците под ръководството на генерал Александър Павлович Кутепов, се запазва честта на „бялото” движение дори в страшните условия на галиполийското „голое поле”. След сложни политически маневри, свързани с практическото признаване на Съветския съюз, тази армия се разделя на две части, които са приети съответно в България и Югославия.

От “долината на розите и смъртта”, какъвто е Галиполския полуостров, руската армия се оказва в „страната на розите и кръвта”, каквато е България по онова време. В нея се води необявена гражданска война по балкански образец, както между левицата и десницата, така и вътре в самата левица между БЗНС и БКП. Авторката проследява подробно политиката на българската държава към руските емигранти, която се колебае между явни и неявни незаслужени репресии до наистина заслужени улеснения и привилегии.

В първата глава „Прием и установяване на руските емигранти в България 1918-1923 г.” се очертават четирите вълни на емиграция и тяхното първоначално установяване в България. Въпреки че са обвинявани в заговор за сваляне правителството на Александър Стамболийски, частите на руската армия изпълняват стриктно заповедта на генерал А.П. Кутепов и не участват по никакъв начин в българската вътрешна политика. Въпреки това те са разформирвани и принудително разсредоточени по територията на страната. При това

обаче българската църква, обществеността и населението се отнасят с дълбока симпатия към народа на своите освободители и въпреки трудните условия след трите национални катастрофи се грижат за тяхното устройване.

Следващите две глави „Адаптация на руската емиграция 1924-1934 г.” и „Руската акция” 1934-1944 г.” са посветени на руското самоуправление в България, когато юридическият статут, трудовата реализация и медицинското обслужване на емигрантите се подобряват значително както поради политиката на подпомагане на правителствата на Ал. Цанков и А. Ляпчев, така и поради усилията на самите емигранти. Специални грижи се полагат за ветераните от Освободителната руско-турска война 1877-1878 г., което прави чест на българската държава и народ. Отношението на официалните български власти към руските емигранти започва да се влошава след сближаването на България със Съветския Съюз, както и след влизането на страната в Тристранния пакт на страната на Германия.

Последната глава е посветена на „Руските емигранти в отечественофронтowska България”. В този сложен период „белогвардейците” и „белоемигрантите” са подложени на напълно незаслужени репресии както от страна на българската комунистическа власт, така и от съветските специални служби. Много от тях са изпратени в лагери в СССР и България, а някои дори тайно са ликвидирани. Повечето от тях насила или доброволно получават съветско гражданство, но остават да живеят в България, където се ползват с някои незначителни привилегии, които при това не винаги им се предоставят безусловно. Значителна част от руските емигранти се изселват в Съветския съюз след смъртта на Сталин, в периода 1955-1957 г.

Задълбоченото изследване на руската емиграция в България на Цветана Кьосева е солидна основа за бъдещите проучвания по този важен проблем.